

Het verbijsterende
slotdeel van
Hilary Mantels
Cromwell-trilogie,
na
Wolf Hall
en
Het boek Henry

Beide bekroond met
de Man Booker Prize

A portrait of a man in historical attire, wearing a dark cap and a fur-lined coat, looking to the right. The background is a dark teal color.

HILARY MANTEL

De spiegel & het licht

DE WERELD VAN THOMAS CROMWELL

Leesgids voor
Wolf Hall
en
Het boek Henry

MERIDIAAN
UITGEVERS

2020

‘Achter elke historie schuilt een andere.’

‘Wat is eigenlijk de aard van de grens tussen waarheid en leugen? Poreus en vaag, want dicht beplant met geruchten, verzinsels, misverstanden en verkeerde voorstellingen van zaken. De waarheid kan door hoornen poorten breken, de waarheid kan over straat schallen; maar tenzij de waarheid aangenaam is, bevallig en sympathiek, is ze gedoemd om jankend aan de achterdeur te blijven staan.’

© 4th Estate, 2019

Citaten uit *Wolf Hall* en *Het boek Henry* © Tertius Enterprises,

in de vertaling van Ine Willems

De wereld van Thomas Cromwell is geschreven door

Sam Binnie

Omslagontwerp Nanja Toebak

Omslagbeeld Tessa Posthuma de Boer

Foto auteur © Els Zweerink

Typografie Wim ten Brinke

www.meridiaanuitgevers.com

 @meridiaanuitgevers

 @meridiaanboeken

 @MeridiaanBoeken

Brief aan mijn lezers

‘Toen ik in 2005 aan mijn boeken over Thomas Cromwell begon, had ik hoge verwachtingen. Het kostte me evenwel de nodige tijd om het materiaal in zijn volledige omvang te bevatten. Ik wist aanvankelijk niet dat ik een trilogie zou gaan schrijven, maar gaandeweg besepte ik welke rijkdom en begoocheling dit uitzonderlijke leven bood. Sindsdien ben ik lang reizende geweest, in het goede gezelschap van archivarissen, kunstenaars, boekverkopers, bibliothecarissen, acteurs, producenten en – als belangrijkste – miljoenen lezers over de hele wereld. Ik hoop dat ze bij me zullen blijven als we de laatste kilometers van Cromwells leven afleggen, opwaarts naar onmetelijke rijkdom en hoge eer, en dan de abrupte ondergang die eindigt op het schavot bij Tower Hill. Dit project is de grootste uitdaging van mijn schrijvende leven geworden, als ook het dankbaarste. Ik hoop (en vertrouw erop) dat mijn lezers het wachten de moeite waard zullen vinden.’

Hilary Mantel

Inhoud

Het verhaal van *Wolf Hall* en *Het boek Henry* 9

Hoofdpersonages 13

Sleuteldata 17

De Tudors 20

Mantels baanbrekende visie 22

Hoofdthema's 27

De actuele relevantie van de trilogie 40

Culturele invloed 46

De pers over *Wolf Hall* en *Het boek Henry* 52

Leesclubvragen 56

Het verhaal van *Wolf Hall* en *Het boek Henry*

Thomas Cromwell, zoon van een hoefsmid, geboren in een omgeving van armoede en geweld, neemt de wijk naar het vasteland van Europa, waar hij zich bekwaamt in het vechten, de financiën, handel en de wet. Bij zijn terugkeer treedt hij in dienst bij kardinaal Wolsey, gezant van de paus in Engeland, die zich een warmhartige, geliefde leermeester voor Thomas betoont.

Ondertussen heeft Henry VIII, na twintig jaar huwelijk met Katherine van Aragon, zijn oog laten vallen op Anne Boleyn. Hij betoogt met klem dat zijn huwelijk ongeldig is omdat Katherine eerst met zijn broer was getrouwd, en hij wil de vrijheid hebben om Anne te huwen, in de hoop dat zij de door hem gewenste zoon zal baren. Wolsey legt het verzoek aan de paus en de Engelse kerkelijke rechtbank voor, maar tot grote woede van Henry vindt hij bij hen geen gehoor. Wolseys eigendommen, goederen en het grootzegel van Engeland worden geconfisqueerd en hij wordt beschuldigd van diverse misdaden. Verteerd van verdriet sterft Wolsey nog voor zijn rechtszaak kan beginnen.

Cromwell, diep in de rouw om zijn leermeester en ook om zijn onlangs aan de zweetziekte bezwene vrouw en dochters, treedt in dienst bij de koning, en neemt zich

voor wraak te nemen op al wie betrokken was bij en zich verkneukelde om de dood van Wolsey.

Thomas Cranmer, wijsgeer en geestelijke, werkt samen met Cromwell aan de legitimatie van het beoogde huwelijk van Henry, terwijl Thomas More jacht maakt op de 'kettlers' in Engeland die nieuwe religieuze doctrines aanhangen. Onder druk van adellijke, van oudsher papistische families en vanwege de toenemende chaos van godsdienstige reformaties op het Europese vasteland weet Cromwell Henry na verloop van tijd los te weken van de paus en hem naar het leiderschap van de kerk in Engeland te bewegen, mede geholpen door Anne Boleyns eigen protestantse sympathieën. Henry is zo goed als overtuigd dat zijn eerste huwelijk is ontbonden en houdt de verzwakte, oud geworden Katherine weg van haar medestanders. Ook verbiedt hij elk contact tussen haar en hun dochter Mary. Tijdens een privéceremonie treedt hij in november 1532 met Anne in het huwelijk en in het daaropvolgende voorjaar ook in het openbaar, als ze al in verwachting is van hun dochter Elizabeth.

Cromwell en Anne hebben een beladen relatie: ze weten dat ze elkaars succes hebben bewerkstelligd, maar ook dat ze elkaars ondergang kunnen betekenen; dat laatste ziet menigeneen zowel bij de een als bij de ander maar al te graag gebeuren. Elizabeth Barton, een jonge vrouw die zegt profetische gaven te hebben, wint overal in het land aan populariteit als ze rampspoed voor de koning en Anne Boleyn voorspelt, maar Cromwell gebruikt de steun die ze van de vijanden van de koning krijgt om de provocateurs te executeren, onder wie de naar martelaarschap hunkerende Thomas More. De koning verleent Cromwell diverse titels, waaronder die van eerste minister, waarmee hij zijn gezag over de gehele regering kan uitbreiden, en

vicegerent in kerkzaken, wat hem in staat stelt het bestuur en de rijkdommen van de Engelse kloosters aan te pakken.

Na een paar jaar beseft Henry dat Anne hem geen zoon zal schenken, en bovendien stoort hij zich aan haar opvliegende karakter. Opnieuw laat de koning zijn oog op een andere vrouw vallen, ditmaal Jane Seymour, hofdame van zowel Anne als Katherine, een rustige, niet veeleisende edelvrouw. Henry begint ook genoeg te krijgen van Cromwell, een man die hij zoveel macht heeft toegekend, maar die hem desondanks niet de nieuwe gemalin die hij zich wenst weet te bezorgen. Henry eist een oplossing en Cromwell levert die. Kort nadat Katherine is overleden, wordt koningin Anne beschuldigd van hoogverraad. Ze zou overspel hebben gepleegd met een groep hovelingen en vrienden van Henry, die een complot hebben gesmeed om de koning te doden.

Lady Rochford, schoonzus van Anne, die smacht naar meer invloed en haar gehate echtgenoot uit de weg wil ruimen, verschaft Cromwell graag het benodigde bewijsmateriaal tegen de Boleyns. Meer informatie – grotendeels dubieus van aard – vergaart Cromwell middels spionnen en het dreigen met foltering. Annes oom, de hertog van Norfolk, heeft de leiding over haar proces en schaaft zich aan de zijde van de hertog van Suffolk, zijn rivaal om de macht, een jeugdvriend van de koning en een vijand van de koningin, om Annes lot te bezegelen.

Cromwell betreft tegelijkertijd een aantal edelen in de rechtszaak tegen Anne, lieden uit de echelons van de koning die de hand hadden in Wolseys dood en te laat beseften dat ze een grove fout hebben begaan door Thomas Cromwell te schofferen. Annes titel en haar positie als gemalin van de koning worden van haar afgenomen. Allen die in staat van beschuldiging zijn gesteld worden ter

dood veroordeeld. Henry huwt Jane Seymour enkele dagen na Annes executie.

Ondertussen vergeet Cromwell zijn overige vijanden niet: de bisschop van Winchester, Stephen Gardiner, wiens carrière lang gelijke tred hield met de zijne maar die door de eindeloze reeks promoties van Cromwell in woede is ontstoken; de familie Pole, oude adel die meent recht te hebben op de troon en die tijdelijk op de hand van Cromwell was zolang hun ambities strookten; de papisten, die het Cromwell kwalijk nemen dat Engeland van het ware geloof is afgestapt; en ontelbare anderen die hem misschien nooit hebben ontmoet.

Aan het slot van het tweede deel weet baron Cromwell: 'Er bestaan geen einden. Als je dat denkt, vergis je je in hun aard. Elk einde is een begin. En dit is er een van.'

Aldus de encenering voor het begin van Cromwells einde.

Hoofdpersonages

De levenden

“Thomas Cromwell?” zeggen ze. “Dat is nog eens een vernuftige vent. Weet je dat hij het hele Nieuwe Testament vanbuiten kent? Hij is de man die je moet hebben als er ruzie uitbreekt over God; de man bij uitstek om je huurders twaalf goede redenen te geven waarom hun huur redelijk is. De man die korte metten maakt met een juridische verwikkeling waarin je al drie generaties verstrikt zit, of die je jammerende dochter overhaalt tot het huwelijk waarvan ze zweert dat ze het nooit zal sluiten. Dieren, vrouwen en schuchtere litiganten benadert hij met zachte hand; je schuldeisers beweegt hij tot tranen. Hij kan met je converseren over de Romeinse keizers of je Venetiaans glaswerk bezorgen tegen buitengewoon redelijke prijzen. Niemand die hem omverpraat, als hij eenmaal besluit te praten.”

Thomas Cromwell, later lord Cromwell, wiens titels behelzen: hofsecretaris, archiefmeester, eerste minister, rector magnificus van de universiteit van Cambridge, beheerder van de koninklijke sieradenkamer en vicegerent in kerkzaken.

RAFE SADLER, zijn eerste klerk, grootgebracht als een zoon

GREGORY CROMWELL, zijn zoon en enige in leven gebleven kind

RICHARD CROMWELL, zijn neef, familie van de koning vanwege hun gedeelde Welshe stamboom

THOMAS WRIOTHESLEY, bekend als 'Noem-me', nu grootzegelbewaarder; mogelijk een spion van Stephen Gardiner?

'Je zou Henry tien jaar lang elke dag in het oog kunnen houden en geen moment hetzelfde zien. Kies je vorst: zijn bewondering voor Henry groeit. Soms lijkt hij meelijwekkend, soms onverantwoordelijk, soms een meester in zijn vak, soms in het geheel niet. Soms lijkt hij een kunstenaar, zoals hij zijn werk overziet; soms beweegt zijn hand en lijkt hij het niet eens te merken. Als hij van lagere geboorte was geweest, had hij een rondtrekkend toneelspeler kunnen zijn en leider van zijn schmiere.'

HENRY VIII en zijn hovelingen, onder wie zijn bastaardzoon de hertog van Richmond, Francis Bryan en Nicholas Carew, afkomstig uit oude, welstandige families

ELIZABETH, dochter van Anne Boleyn en de koning

MARY, dochter van Katherine van Aragon en de koning

De twee hoogste rijksgroten

THOMAS HOWARD, hertog van Norfolk, de heetgebakerde oom van de geëxecuteerde koningin Anne en vijand van Cromwell. Andere familieleden

zijn Mary Boleyn, voormalige maitresse van de koning; Lady Rochford, beroepsroddelaarster en inmiddels weduwe van de geëxecuteerde George Boleyn; Mary Shelton, nicht van de Boleyns en ook een maitresse van de koning; en Thomas Boleyn, Annes vader, die tot dusver prat ging op zijn titel 'monseigneur', en

CHARLES BRANDON, de niet zo scherpe hertog van Suffolk, weduwnaar van de overleden zus van de koning en rivaal van de hertog van Norfolk

STEPHEN GARDINER, voormalig secretaris van kardinaal Wolsey, inmiddels bisschop van Winchester en gezworen vijand van Thomas Cromwell

THOMAS CRANMER, aartsbisschop van Canterbury, vriend van Thomas Cromwell

JANE SEYMOUR, en haar welgestelde, gerespecteerde Engelse familie, van goeden huize, onder wie haar schrandere broer Edward Seymour en haar zus, de weduwe Bess Seymour

EUSTACHE CHAPUYS, ambassadeur van Spanje, officieel een vijand van Cromwell, maar ook zijn buurman

Een keur aan adellijke families, bedienden, priesters, kooplui en ambassadeurs

De doden

KARDINAAL WOLSEY, pauselijk gezant en grootkanselier voor zijn arrestatie en dood in 1530

THOMAS MORE, grootkanselier en voorzitter van het

Lagerhuis voor zijn executie in 1535

KATHARINE VAN ARAGON, gemalin van Arthur, Engels troonopvolger, na slecht enkele maanden huwelijk weduwe. Daarna twintig jaar getrouwd geweest met Arthurs broer Henry VIII; ze schenkt hem een dochter, Mary, waarna hij haar in ballingschap stuurt en de procedure voor de ontbinding van het huwelijk opstart

ANNE BOLEYN, en haar ambitieuze, branieachtige broer George, tegelijk met Anne geëxecuteerd in 1536 wegens hoogverraad

HOVELINGEN VAN DE KONING, onder wie Henry Norris, Francis Weston en William Brereton, tegelijk met Anne geëxecuteerd wegens hoogverraad

LIZ, ANNE & GRACE, Cromwells overleden vrouw en dochtertjes, enkele jaren eerder overleden aan de zweetziekte

Sleuteldata

CA. 1485

Geboorte van Thomas Cromwell in Putney, Surrey

1491

Geboorte van Henry VIII

1509

Henry VIII bestijgt de troon en huwt Katherine van Aragon, de weduwe van zijn broer

1516

Cromwell treedt in dienst bij kardinaal Wolsey
Geboorte van prinses Mary (later gekroond tot koningin Mary I)

1529

Kardinaal Wolsey slaagt er niet in het huwelijk van Henry en Katherine door de paus te laten ontbinden en krijgt de schuld dat Engeland zijn greep op het Europese vasteland verliest

1529-1536

Installatie en zitting van het hervormingsparlement; de opmaat voor de Engelse reformatie en de stichting van de Anglicaanse Kerk

1530

Kardinaal Wolsey overlijdt in afwachting van zijn berechting wegens hoogverraad.
Cromwell wordt adviseur aan het hof van Henry

1531

Katherine wordt verbannen van het hof; haar wacht een leven in strikte afzondering. Ze zal haar dochter Mary nooit meer zien

1533

Het huwelijk van Henry en Katherine wordt ontbonden

NOVEMBER 1532/JANUARI 1533

Henry treedt tijdens privé- en openbare ceremonies in het huwelijk met Anne Boleyn. Ze wordt weldra tot koningin van Engeland gekroond

1533

De geboorte van prinses Elizabeth (later gekroond tot koningin Elizabeth I)

1534

Van de onderdanen van de koning wordt verlangd dat zij onder ede verklaren dat het huwelijk tussen Henry en Anne geldig is, en dat het de koning wettelijk is toegestaan als hoofd van de Anglicaanse Kerk te breken met Rome

1535

Executie van Thomas More, grootkanselier en eerste minister, fel gekant tegen de ontbinding van het koninklijk huwelijk

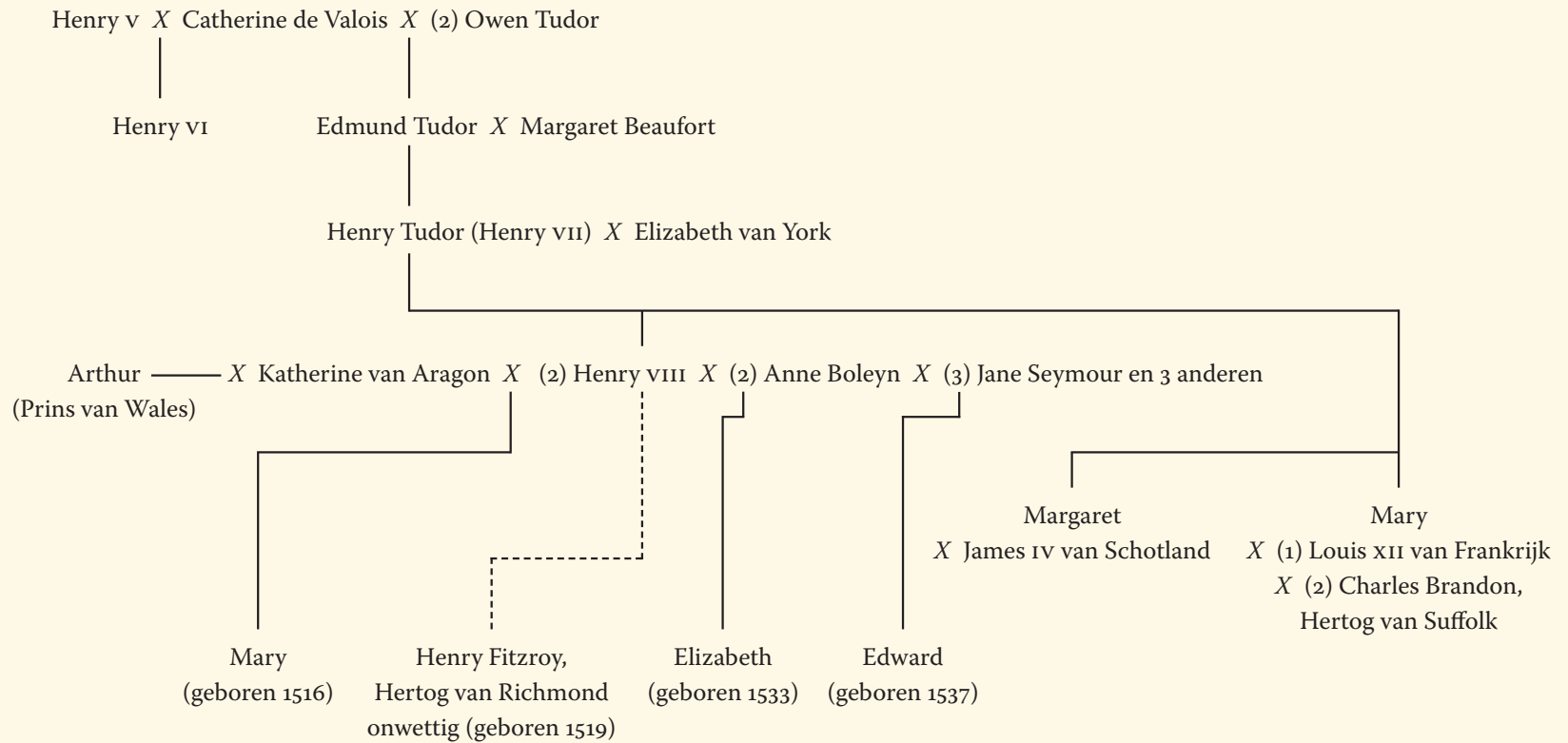
JANUARI 1536

De dood van Katherine van Aragon

MEI 1536

De executie van Anne Boleyn

De Tudors (VEREENVOUDIGDE VERSIE)

Tudor (Henry VII) ontleende zijn recht op de troon aan zijn moeder, Margaret Beaufort, achterachterkleindochter van Edward III. Het huwelijk van Henry Tudor en Elizabeth van York verenigde het huis Tudor en het huis York.

Mantels baanbrekende visie

De rehabilitatie van Thomas Cromwell

Er zijn maar weinig figuren in de Britse geschiedenis zo verguisd als Thomas Cromwell. Hij werd verantwoordelijk gehouden voor de onderdrukking van het kloosterwezen, de vernietiging van talloze waardevolle boeken die te ‘paaps’ werden geacht en het slopen van beelden, altaren en doksalen door het hele land. Het bezorgde hem de reputatie van de hervormende stormram en van de man die de koning manipuleerde om koste wat kost de katholieke kerk een willekeur aan religieuze veranderingen op te dringen.

En toen kwam Hilary Mantel. In 2013 vertelde ze in een interview met *The Times* wat ze zelf jaren daarvoor had ontdekt in een verslag uit de zestiende eeuw over Cromwell, die in het paleis van Wolsey tranen vergiet bij een gebedenboek:

‘Het zijn van die dingen die op de bladzijden van de geschiedenis rondslingeren. Iedere historicus die deze scène beschrijft, citeert deze ene bron. Maar geen van hen heeft zich gerealiseerd dat het Allerzielen is, de dag van de doden, dus zijn verdriet kan meer oorzaken hebben, aldus Mantel. “Een historicus zou zeggen: ‘We hebben je door, Cromwell, je huilt omdat Wolsey

van zijn voetstuk is gevallen en jouw carrière onder vuur ligt.’ Maar in de regel is er meer dan één enkele reden voor een dergelijke emotionele uitbarsting. De romancier zegt: ‘Wat is hier nog meer aan de hand?’ En dan besef je dat hij in de afgelopen paar jaar bijna zijn hele gezin heeft verloren, en Allerzielen is de dag waarop men zich de doden herinnert.”

Mantel heeft vaker over historische figuren geschreven, en wat ze daarbij altijd in het achterhoofd houdt is: ‘Wie vertellen me dit en waarom willen ze dat ik hen geloof? Als iemand consequent gedemoniseerd wordt, rijst bij mij de vraag waarom dat zo is; steekt er wellicht iets anders achter?’ Sterker nog, ze raakte dusdanig overtuigd dat Cromwell een veel interessanter figuur is dan hij tot dusver in de geschiedenis werd afgeschilderd, dat ze zich afvroeg of een andere schrijver haar niet voor zou zijn. ‘Ik kon het idee niet van me afzetten dat iemand anders een boek over Cromwell zou schrijven, want het is een ijzersterk verhaal dat een heel nieuw licht kan werpen op alles wat we over het hof van de Tudors weten. In drama en fictie was Cromwell altijd een ondergeschikt personage gebleven. Schuif je hem echter naar het midden van het toneel, dan krijgt het geijkte verhaal opeens een volstrekt andere lading. Ik wist zeker dat iemand dit gegeven voor mijn neus zou weggakpen.’

Cromwell is uiteraard al vaak als personage opgedoken. Zoals in *Anne of the Thousand Days* en *A Man for All Seasons* uit de jaren zestig, en in beide films wordt hij als genadeloos, onbetrouwbaar en wraakzuchtig neergezet. In 2007 is Cromwell in de tv-serie *The Tudors* een uiterst fanatieke hervormer. Hij speelt een rol in de vele boeken, series en films over het roemrijke tijdperk van Henry VIII,

de man met het heilige bloed van Thomas More aan zijn handen, maar pas met de romans van Mantel wordt hij met zoveel menselijkheid en compassie gezien.

In een paneldiscussie van de British Academy in 2015 met Diarmaid MacCulloch beschreef Mantel hoe zij haar Thomas Cromwell benaderde. Ze legde uit dat hij voorheen ‘geen som van historische feiten was, maar de som van vooroordelen. Informatie en desinformatie zijn van de ene generatie op de andere overgenomen door populaire historici, door auteurs en toneelschrijvers. Nooit bevroegd, nooit verder uitgezocht.’ Op de vraag of haar versie meer of minder ‘accuraat’ is dan die van historici, belichtte ze het verschil tussen beide manieren van portrettering:

‘Wat populaire historici, denk ik, vooral doen, is beoordelen, ze willen morele uitspraken doen over mensen, terwijl academische historici, die een ander beeld van Cromwell hebben, zich meer bezighouden met evalueren; ze geven mensen een plaats, houden de achtergrond statisch en presenteren hun evaluatie. Een romancier kan het een noch het ander doen. Voor een romancier is de achtergrond nooit statisch, omdat je in het heden van die mensen verkeert, je kunt nergens stilstaan om een waardeoordeel te vormen of de boel te evalueren. Wat een romancier doet is proberen de lei schoonvegen en zeggen: “Je kent deze man niet, maar je staat op het punt hem te leren kennen.”’

Inmiddels is het lastig geworden om Cromwell, als de man aan wie de koning een sterker gezag in het noorden te danken had, die verantwoordelijk was voor een Engels-talige Bijbel in elke zestiende-eeuwse kerk, een steeds sta-

bielere situatie in Wales en pogingen tot economische en sociale verbeteringen zoals de armenzorg, simpelweg neer te zetten als een machtswellustige schurk. Een van de intrigerendste aspecten aan de boeken van Mantel is dat zijn motieven nooit helemaal duidelijk zijn, niet eens voor hemzelf. Is ambitie zijn drijfveer? Wraak? Angst? Mededogen? Ego? Voor Mantel is het duidelijk: zoals bij iedereen is het van alles wat. Tijdens de BA-paneldiscussie lichtte ze toe: ‘Ik moet het innerlijk van de man verbeelden ... het domein van de vrijwel onbewuste beweegredenen, de Cromwell die Cromwell zelf niet kent, omdat hij net als iedereen een samenraapsel is van wat hij was, wat hij op het huidige moment is en wat hij hoopt te zijn.’

Op het Edinburgh Book Festival in 2012 liet Mantel het publiek weten dat het haar bedoeling is de lezer direct op dat punt in de geschiedenis neer te zetten. ‘De essentie is om niet achteraf te oordelen, om niet vanaf dat hoge zadel in de eenentwintigste eeuw een oordeel te vellen omdat we weten wat er is gebeurd. Het gaat erom dat je jezelf tussen deze mensen in plaatst, dat je te midden van dat jachtgezelschap op Wolf Hall staat, dat je door moet met incomplete informatie en wellicht verkeerde verwachtingen, maar dat je hoe dan ook blijft doorgaan, op weg naar een toekomst die nog niet vastligt, waar geluk en toeval een formidabele rol in spelen.’

Uiteindelijk begreep ze dat Cromwells succes tot zijn ondergang heeft geleid, een ondergang die de koning in de daaropvolgende jaren keer op keer zou betreuren. Mantel meent dat er, los van alle geruchten en mythen, na een zeker punt in Cromwells carrière een onbetwistbare drang bij hem moet hebben gespeeld. ‘Zodra je op die ladder klimt, is er geen weg meer terug, je kunt niet meer aan je evenwicht denken. Je moet door blijven klimmen, al

staan er steeds mensen aan de voet van de ladder te rammen. Dat is iets waar men zich terdege van bewust moet zijn als men met de kennis van nu een moreel oordeel wil vellen: op de keper beschouwd is het gewoon een kwestie van overleven.’

Hoofdthema's

Het weefsel van de wereld

‘Voor het volk draagt de kardinaal rood, rood zonder meer, maar in een scala van gewicht, weefsel en kleurintensiteit, allemaal het beste in hun soort, het beste rood dat voor geld te krijgen is. Er zijn dagen geweest waarop hij op zijn zwierige weg naar buiten zei: “Nou, meester Thomas, wat is mijn waarde per strekkende meter?”

En dan zei hij: “Laat eens kijken”, en liep langzaam rond de kardinaal. En met een: “Mag ik?” nam hij een mouw tussen deskundige duim en wijsvinger; vervolgens nam hij afstand en bekeek hem van top tot teen om zijn omvang te schatten – de kardinaal dijt met het jaar uit – en uiteindelijk noemde hij een bedrag. De kardinaal klapte dan in zijn handen van verrukking.’

Het is die bijna tastbare wereld die *Wolf Hall* en *Het boek Henry* mede tot zo'n verrukking maken; we kunnen die levens van bijna vijfhonderd jaar geleden ruiken, proeven en voelen. De donkere gangen en rokende haarden, de plonzende riemen van de boten op de Theems, het zachte leer van de lichtvaardige welstand.

Als voormalig lakenkoopman keurt Thomas Cromwell alle stoffen met professionele blik, en het verhaal gaat er-

in mee. Als de 'mannen van de koning Wolsey arresteren en zijn eigendommen op York Palace in beslag nemen, merkt Cromwell op: 'Rollen fijn linnen, fluweel en geribde zijde, sarsenet en taffetas, meters scharlaken: de cochenerode zijde waarin hij de Londense zomerhitte trotseert, het vermiljoenrode brokaat dat zijn bloed warm houdt als de sneeuw op Westminster valt en in ijzige vlaggen over de Theems jaagt.' Na zijn jaren als koopman en de jaren in dienst van Wolsey is het Cromwell eigen geworden zijn omgeving te verheffen door hen evenredig te kleden. Zijn schoonmoeder verwijt hem 'met geld te smijten bij de Londense goudsmiden en zijdehandelaren, zodat de vrouwen van Austin Friars spreekwoordelijk zijn geworden onder de koopmansvrouwen,' en hij verwelkomt een nieuwe bediende in het huis door haar in gedachten uit te dossen voor haar nieuwe leven aldaar: 'Hij haalt haar uit de goedkope, gekrompen wol en kleedt haar in bewerkt fluweel zoals hij gisteren heeft gezien, zes shilling de el. Haar handen, merkt hij op, zijn rauw en gezwollen door ruw werk; hij verschaft haar handschoenen van fijn geitenleer.'

Zelf let Cromwell goed op wat hij aantrekt. Hij houdt het op zwart, een schaduwkleur, onzichtbaar, kostbaar maar ingetogen, erop beducht om altijd de toeschouwer te zijn, nooit het schouwspel: 'Aan het hof en in de kantoren van Westminster kleedt hij zich geen greintje boven zijn stand als heer, in loshangende jassen van Lemster wol zo fijn dat ze vloeien als water, in paars en indigo zo na aan zwart dat het lijkt alsof de nacht erin is overgelopen; zijn hoed van zwart fluweel rust op zijn zwarte haar, zodat de enige lichtpuntjes de bewegingen van zijn opmerkelijke ogen zijn en de gebaren van zijn grote, sterke handen.' Als Anne er bij haar kroning op staat dat hij zich in het kar-

mozijn hult van zijn voormalige meester, de kardinaal, kiest Cromwell voor een dusdanig donkere tint dat iemand uit haar gevolg hem een 'rondtrekkende kneuzing' noemt.

Wolf Hall is doortrokken van kleur en textiel. Het goud met blauw op een heldere dag, de zevenhonderd schreden lange blauwe loper waarover Anne op haar kroning loopt; het hemelsblauw van in zijde verpakte cadeaus en de satijnen kleding van de ambassadeurs; het groen van het licht in het bos en het lady Marian-kostuum van Anne Boleyn, van de schaduw van appels op wit papier en van geraffineerd onthulde kousen om de aandacht van het onderwerp af te leiden; het geel van een gelukzalige echtelijke sponde en kinderlijke verkleedpartijtjes.

De personages worden voortdurend afgemeten aan hun kledij, zoals een burger in de zestiende eeuw betaamt: zo laat de levendigheid en omvang van Wolsey zich aflezen aan zijn weelderige garderobe, terwijl de benepenheid van Thomas More wordt verbeeld door het nieuwe tapijt dat hij wil laten zien. Als Cromwell op verzoek van More een kijkje komt nemen, ontdekt hij dat 'de grondkleur niet scharlaken is, maar meer roze: geen meekrap, denkt hij, maar een andere rode verfstof, vermengd met wei,' en het geheel blijkt uit twee aan elkaar gestikte tapijten te bestaan. Opnieuw een materieel goed dat More zich ontzegt, afkerig als hij is van aardse genoegens, tot en met zijn executie in de kille regen.

Als Cromwell de ladder van het hof bestijgt, zijn vaardigheden ontdekt en hoe hij zijn domein kan uitbouwen om die tot hun recht te laten komen, oogt alles fris en nieuw, ingesteld op een gouden toekomst: 'Waar het licht op huid, linnen of groen blad valt, ligt een weerschijn als de weerschijn van een eierschaal: de hele wereld is door-

schijnend, de hoeken ervan verzacht, de geur waterig, groen.' De hofmakerij van Anne, haar huwelijk en kroning opgeluisterd met textiel en kleur: de vertrekken van Whitehall behangen met wandkleden vol zilver en goud, en het baldakijn van haar hemelbed van geborduurd satijn; voorafgaand aan de kroning de kamers in de Tower geschilderd met 'kwikzilver en vermiljoen, gebrande oker, malachietgroen, indigo en purper'; en de dag zelf een oogverblindende stoet ridders in violetblauw, grootofficieren in rood fluweel, Anne in 'een witte draagkoets, behangen met zilveren klokjes' met 'bloesem vertrapt en vermalen onder de voeten van de kloeke zestien, zodat de geur ervan opstijgt als rook'.

Duizelingwekkende parfums en texturen verzadigen de pagina's, damast, brokaat, bont en zijde, fluweel en kant, handschoenen en linten en gesmoke jurken en golvende gewaden, afgezet met hermelijn en gouden randen, besprenkeld met rozenwater en kaneel. Het leven is zoet en rijk en de toekomst rooskleurig.

Maar aan het eind van *Wolf Hall* vervagen de kleuren en verruwt de textuur. Het warme geel van thuis verkleurt tot het 'ziekelijk gele' ooglapje van een vijand, en van de herinnering aan de vergeelde voeten van de armen wordt Henry jaren later nog misselijk. Goudgroen zonlicht is druilerig grijs geworden. Cromwell peinst inmiddels over botten, schedels en zerken, dicht genagelde doodskisten en wakes, het waterige zonnetje en snijdende winden, en Mores gebedenboek, dat geen gouden rand heeft maar op bloedspatten wordt nagespeurd.

Dat is het decor als het doek opgaat voor *Het boek Henry*, slechts twee maanden later maar met een heel nieuwe sfeer. Vanaf het begin is het gruwelen geblazen, dit veranderde landschap waar een man zijn gemalin na twintig

jaar kon wegsturen, een andere echtgenote nemen en haar luttele jaren later weer laten onthoofden. De valken van de koninklijke jachtpartij kijken met 'bloeddorstige blik' en keren met 'aan hun klauwen klevende flarden vlees' naar Cromwell terug. De kleuren schrijven als zonnebrand. Cromwell ziet zorgwekkend onnatuurlijk bleek, de teint van Jane Seymour is zilverig bleek, de koning heeft gesprongen aders en wordt grijs. De blik op de wereld is omgeslagen; ook tijdens de geveinsde jachtpartij van het koninklijke gezelschap, als de zomer overgaat in de herfst, is het weefsel voortaan altijd, altijd, van menselijke huid en geweld; kapotgeslagen beelden, kapotgeslagen tanden, kapotgeslagen hoofden; muren die een kanon kon doorboren als waren ze van papier; verwoesting, uitgestoken ogen, doorgesneden strotten, bloed aan de muur, bloed in bed, bloed op de vloer. In plaats van zachte, weelderige weefsels zijn er ijzeren dolken, lansen en haken, bijlen, zwaarden, speren en hellebaarden, kruid en staal, steen en metaal.

Annes garderobe weerspiegelt deze ommekeer ook: 'Anne was die dag gekleed in zachtroze en duifgrijs. Kleuren die een koele maagdelijke charme hadden moeten hebben, maar hem alleen deden denken aan opgerekte ingewanden, darmen en pens in roze-met-grijze lussen uit een levend lichaam ... De parels om haar nek waren die dag net druppeltjes vet, en in haar felheid greep ze er nu en dan naar en gaf er rukjes aan. Hij hield zijn ogen gericht op haar vingertoppen, waaraan de nagels flitsten als mesjes.' Als haar noodlot naakt, dwaalt Cromwells blik telkens af naar haar robijnen, die bloedrood afsteken tegen haar ranke, blanke hals. Haar broer George hult zich in soortgelijke profetische kledij: 'Vandaag draagt hij wit fluweel over rode zijde en uit elke jaap bolt het scharlaken

op. Het doet hem denken aan een schilderij dat hij ooit in de Lage Landen heeft gezien, van een heilige die levend werd gevild.' En als de toevloed van de eigendommen van de abdijen op gang komt, wordt daar ook gezinspeeld op wat er in het verschiet ligt: 'Twee altaarkleden van witte *satin de Bruges*, met daarop als bloedspatten roodfluwelen druppels. En het keukengarnituur: weegschalen, tangen en poken, vleeshaken.' Zelfs het keukengerei zucht onder al dat leed.

In de paar maanden die *Het boek Henry* bestrijkt, lijkt de zon zich amper te vertonen. Het is een kille winter met schimmige schaduwen en natte wol, kandelaars en tochtvlagen, zelfs de pudding op de keukentafel behelst geweld, en Cromwells kok bereidt een toren met miniatuurkantelen, rood en doorzichtig en compleet met eetbare boogschutters; 'licht als lucht, rood als bloed'. Na de brand in haar kamer is Anne niet langer geel maar grauw; Cromwells bedienden gaan gekleed in grijs gemarmerd livrei; hovelingen komen de kamer in daveren als belegeringstuig, een of andere formidabele katapult en dagen eindigen 'afgebroken, geknapt als een scheenbeen, uitgespuugd als kapotgeslagen tanden.'

Cromwells Engeland van 1536 pantsert zich voor de strijd, de hang naar huiselijk gerief moet wijken voor opgepot goud en gietijzer. Wie zal in de dagen die komen gaan Cromwells vijand zijn, en in welke kleuren zal die getooid gaan?

Op jacht

'Voordat ze van Esher vertrokken, had een van de katten die waren binnengehaald om het ongedierte uit te roeien, een nest jongen gekregen in de privévertrekken van de kardinaal. De brutaliteit van het beest! Maar wacht ... nieuw leven, in de suite van de kardinaal? Kan dat niet een voorteken zijn? Op een dag, vreest hij, komt er een voorteken van een andere orde; dan valt er een dode vogel uit die rokende schoorsteen, en dan – wee ons! – moet hij het tot in lengte van dagen horen.'

Dieren en hun manieren, een vaak gebruikte zestiende-eeuwse allegorie, figureren veelvuldig in beide romans, zowel qua lijfelijke aanwezigheid als in weelderige beeldspraak.

Anne Boleyn, die zelfzuchtig, ijdel en manipulatief is, wordt door Cromwell herhaaldelijk vergeleken met een kat en haar zus krijgt dezelfde felie neigingen toebedeeld, en 'haar klauwen uitslaat'. In het tweede boek bestaat de hele familie Boleyn uit 'welgedane katten die lui op hun stoel hun snorharen gladstrijken' en vlak voor Annes dood bedenkt Cromwell 'dat een stervende leeuw je nog kan verscheuren, met haar klauw kan uithalen en je kan tekenen voor het leven'. De Spaanse ambassadeur Chapuys daarentegen, met de overtuiging van het Vaticaan achter zich, stelt Cromwell gerust: 'Het is geen leeuw, eerder zo'n kat zoals jullie hier in Londen hebben, die op het dak zitten te krijsen.'

De honden in het boek staan juist symbool voor huis en haard en trouw: ze zijn er om te dienen en in ruil daarvoor moeten ze soms geweld en vernederingen ondergaan. Als

Anne Boleyns vader woedend wordt over wat hij beschouwt als de mislukkingen en medeplichtigheid van Cromwell en kardinaal Wolsey, bijt hij Cromwell 'slagers-hond' toe, een belediging die zowel Wolsey als zijn die naar herkent als een waarheid die helemaal geen belediging is. Maar aan het slot van het eerste deel zijn er signalen dat honden kunnen veranderen, dat zelfs een trouwe hond in de hand van zijn baas kan bijten. Mettertijd wordt loyaliteit beloond met de dood, zoals Annes dierbare puppy Purkoy uit het raam wordt gegooid. In *Het boek Henry* trekken de honden aan het kortste eind: de katten van de familie Boleyn gaan voor.

Maar het dominante dier is de vogel, van allerlei pluimage: de hele parade van reigers, spechten, zwanen, raven, kippen en eenden passeert de revue. In het tweede boek is het de ambassadeur die krast; Cromwells mannen klapwieken met hun armen tegen de kou, er klit een zwerm hofdames koerend rondom Anne, Cromwell droomt van de hoed van de koning, 'genesteld als een vogel uit het paradijs', duiven verzamelen zich voor Rafe Sadlers nieuwe huis, de Boleyns roepen als een stel koekeken keer op keer hun naam, kippen worden gebeten en verscheurd door een vos die de ren binnendringt, een 'rotte smurrie van scharlakenrode veren die muren en vloer bedekt'.

Pauwen verschijnen, vroeg in het verhaal, ten tonele om Cromwell aan de onschuld te herinneren, wat hem doet denken aan zijn gestorven dochttertje Grace en haar dierbare vleugels voor het kerstspel, maar aan het eind van het boek zijn die pauwenveren vleugels opzichtige, decadente dingen waar hij vanaf wil, minder waardevol dan hij had gedacht. Kraaien en raven komen ook voor, in de gestalte van Londense juristen in hun lange zwarte wintermantels

en als de vrouwen in Annes vertrekken ('Ze stuurt haar dames weg: een fel gebaar, als een kind dat raven verjaagt. Ongehaast, als brutale kraaiachtigen van een nieuwe, zijdeachtige soort, nemen de dames hun sleep op, flappen loom weg. Hun stemmen zweven achter hen aan als stemmen uit de lucht: afgebroken geroddel en veelbetekende kakellachjes. Lady Rochford is de laatste die opvliegt; ze sleept met haar vleugels, onwillig om het veld te ruimen'), en in de Tower hoort Anne de voorbode van haar dood als 'alleen de wiekende vleugels van een raaf en zijn schokkend menselijke stem boven haar hoofd'.

Het is echter de valk die boven het tweede boek zweeft. Als een combinatie van hond en kat – hij kan afgericht worden, hij zal dienstbaar zijn, maar hij is ook een verbeteren, bloeddorstige jager met een eigen perspectief op het landschap, die met gulzig genoegen zal doden – stond de valk symbool voor Anne als koningin. In het begin wordt Katherines granaatappelbleem vernield op het pad waar de koning zich begeeft, en is het de valk van Anne die er haastig overheen wordt geschilderd. Het boek opent met gewelddadige beschrijvingen van Cromwells kinderen die 'uit de lucht' storten – in feite zijn het zijn valken, vernoemd naar zijn overleden dochters en vrouw; alle drie verrijzen ze als genadeloze schepsels uit de dood en zien 'een fladderend, vluchtend universum, één grote maaltijd'. Op de terugweg naar huis in Austin Friars zijn het zijn valkeniers op wie Cromwell zich verlaat om alert te zijn op het geweld waarmee dit boek is doordrenkt, en als de tijd aanbreekt dat Cromwell zijn prooi zal grijpen, de jonge edellieden die zich verkneukelden om Wolseys dood, zijn het valken die hen belooeren: Cromwell als een 'een uit steen gehouwen valk boven een deuropening, die vanuit de hoogte zichzelf Harry Norris in het oog heeft

zien houden' en fantaserend over de teloorgang van George Boleyn, naar de wereld kijkend 'met mistige blik: geblazoeneerde valken ... klauwen, snavel!'

Niettemin worden, als de situatie in Henry's Engeland zich lijkt te stabiliseren, Annes valken vernietigd, zoals daarvoor Katherines emblemen zijn vernietigd. Er is een nieuwe vogel die zich opmaakt voor een nieuwe akte: de feniks van Jane Seymour, die gereedstaat voor het nieuwe huwelijk en de volgende episode in Cromwells verhaal.

Hoe oppositie, tegenspraak en scheidslijnen zich in een baan om Cromwell bewegen

De twee Cromwell-boeken zitten vol dualismen en scheidslijnen. Zie bijvoorbeeld het tweeledige karakter van de positie van de koning als goddelijk wezen ('De koning is twee personen. De eerste bestaat binnen de grenzen van zijn fysieke wezen; je kunt die persoon opmeten, wat Henry ook regelmatig doet, zijn middel, zijn kuit, zijn andere lichaamsdelen. De tweede is zijn vorstelijke alter ego, vrij bewegend, ongebonden, gewichtloos, dat op meer dan één plaats tegelijk kan zijn. Henry kan op jacht zijn in het bos, terwijl zijn vorstelijke alter ego wetten opstelt. De een vecht, de ander bidt om vrede. De een is verdiept in het mysterie van zijn koningschap, de ander eet eendenkuiken met doperwten') of het gedragspatroon van de koning: als mens stelt hij het op prijs dat hij onbevange gesprekken met Cromwell kan voeren, als vorst kan hij in woede ontsteken als Cromwell zich niet nederig genoeg naar zijn monarch opstelt. Henry is een man die driemaal is getrouwd, maar toch is hij een koning met maar één echte gemalin. Hij is zelden aanwezig, maar zijn

keuzes bepalen het leven van alleman. Hij kan naar believen doen en laten, maar hij kan niet krijgen wat hij wil.

Ook in het taalgebruik onderscheiden de personages zich: Cromwell betoont zich direct als intelligent en zijn zwager Morgan toegenegen door hem verrassend in het Welsh aan te spreken, een taal die hij oppikte in de omgang met het gezin Williams. Thomas More eist dat er bij hem aan de eettafel uitsluitend Latijn wordt gesproken, 'al is Mores echtgenote Alice hun gastvrouw en verstaat ze er geen woord van.' More hanteert meerdere talen om mensen uit te sluiten of te hekelen, terwijl Cromwells klerk Rafe Sadler in Austin Friars als vertaler fungeert, die 'bedreven en soepel van links naar rechts en vice versa tolkt: over verheven onderwerpen en lage, staatkunde en roddel'. Bij Cromwell thuis is taal een instrument voor gastvrijheid, verbinding en bruggen bouwen tussen verschillen.

Tevens speelt in beide boeken de tegenstelling tussen de kalmte van het privéleven en de luidruchtigheid van het gezelschap. Henry is blij als hij Cromwell 'alleen' kan spreken. 'In feite dart de populatie van een klein dorp – Aslockton, toevalligerwijs – om hen heen. De koning weet niet wat "alleen" betekent. Is hij wel ooit op zichzelf, al was het maar in zijn dromen? ... "Alleen" betekent slechts in gezelschap van mijn wapenmeester en zijn knechten, alleen met mijn kamerheren, mijn selecte groepje intimi.' Ook Cromwell is zelden op zichzelf, hij verkeert in de buurt van vrouw en kinderen, klerken en bedienden, pupillen en vrienden, tuinmannen en koks en boekhouders en loopjongens, waar 'elke letter van het alfabet je in de gaten houdt'. Toch is hij daar dankbaar voor; evenals de koning vindt hij het aan de drukke kant, maar het gaat om zijn familie en vrienden, mensen die van hem houden,

hem plagen en uitdagen in plaats van hem slechts te dienen en te vrezen. More heeft ook zijn eigen familieleden, maar dan vooral om mee te pronken: 'Wanneer je het huis binnenkomt, begroet de familie je vanuit opgehangen positie. Je ziet hen eerst levensgroot in olieverf voordat je hen in levenden lijve ontmoet; More, zich welbewust van het dubbele effect, talmt, zodat je ze kunt bekijken, ze in je op kunt nemen.' In huize More is er geen warme, bedrijvige goedhartigheid, het is eerder een psychologisch vangnet.

Dan is er het fascinerende dualisme van de seksen van boek tot boek. *Wolf Hall* is een boek over staatsmanschap, studie, mannen die binnenskamers door middel van koude logica de toekomst vorm willen geven. *Het boek Henry* mag nog zo vol geweld en wapens zijn, toch weerspreekt het de idee dat tudoriaans Engeland een mannenwereld is: het is een boek over vrouwen en dochters, moeders en maîtresses. De bescheidenheid van Jane Seymour is bepalend voor de wending in haar leven, George Boleyns echtgenote, lady Rochford, is verantwoordelijk voor de ondergang van de koningin en een aantal invloedrijke mannen aan het hof; de zwangerschappen, het kind en de miskramen van Anne leiden voor een tweede maal tot ontbinding van Henry's huwelijk; we zien keer op keer dat de vrouwen en dochters veel meer over de waarheid weten dan de mannen bevroeden en haar überhaupt vaak beter kennen dan de mannen; hun geheimen en hun geroddel zijn van invloed op de politiek; ze spelen elkaar waardevolle informatie toe; ze kwijten zich van waardige taken zoals het bestieren van een huishouden en het onderhouden – of beëindigen – van familiebanden; Elizabeth en Mary, de twee dochters van de koning, zullen, zoals bekend, de toon zetten voor hun eigen monarchieën.

Als in *Het boek Henry* het uur van de executies nadert, zijn het de mannen die instorten en in tranen uitbarsten. Hoe Anne Boleyn haar emoties in toom houdt en een gezonde eetlust aan de dag legt bezorgt Cromwell kippenvel; het zijn haar adellijke hofdames die haar lichaam direct na de executie opruimen, 'allemaal doorweekt van haar bloed' lopen ze 'stram, schouder aan schouder als soldaten, weg'. De mannen in dit boek worden vaak overmand door hun emoties; ze laten zich leiden door hun woede en hun teleurstelling, hun lust, hun tranen en hun verdriet. Het zijn de pragmatisch ingestelde vrouwen die deze wereld in stand houden.

Thomas Cromwell is een intrigerend vat vol tegenstellingen. Hij doet niet aan martelingen, maar hij kan volwassen mannen laten schreeuwen en hen elke gewenste bekentenis ontfutselen. Hij is maar 'gewoon iemand', een denigrerende term die de lords en edellieden met wie hij moet samenwerken, hem constant voor de voeten gooien, maar tegen de tijd dat Anne voor de rechter staat, is hij degene die de koning naar zijn vertrekken stuurt en doodvonnissen uitschrijft; een man die alles moet weten en zich nergens over mag verbazen, maar een jurist die vasthoudt aan 'de waarheid in stukjes en beetjes en alleen die stukjes en beetjes die we kunnen gebruiken'. Cromwell zegt wel tegen een vriend dat 'ik me niet in tweeën kan splitsen, de een jouw vriend, de ander dienaar van de koning', maar hij doet het zelf net zo makkelijk als het hem uitkomt.

Van koning tot Cromwell, van woorden tot daden: de dualismen blijven tot in de perfectie in evenwicht – het licht, de macht, de conflicten en de o zo menselijke gebreken – wat deze boeken tot ware meesterwerken maakt.

De actuele relevantie van de trilogie

Een verdeeld land

Een boek is nog interessanter als je bedenkt dat in een tootaal andere wereld – ofwel die van vijfhonderd jaar geleden – dezelfde kwesties opgeld deden als vandaag de dag. In beide delen van de trilogie maakt Cromwell zich zorgen over de conflicten met Europa en de scheidslijnen in Engeland; over traditionalisme en valse geruchten, over zondebokken en corrupte leiders en over de zwakkeren in de samenleving voor wie niemand opkomt.

Hij lijkt van Engeland te houden. Hij is immers teruggekeerd en heeft een gezin gesticht, al vindt hij het ‘een miserabel regenachtig eiland aan het randje van de wereld’ en stoort hij zich aan de manier waarop de dingen er geregeld zijn. Bij de executie van de profetes Elizabeth Barton betreurt Cromwell het dat ‘er in Engeland geen genade voor de armen is. Je betaalt overal voor, ook voor een gebroken nek.’ Sinds zijn reis door Europa vindt hij dat het in Engeland wemelt van de oneerlijke mensen en bijgelovige dwazen, een land met ingesleten gewoontes waar de angst regeert, waar ‘geen nieuwigheden kunnen zijn ... Er kunnen in een nieuw jasje gestoken ouwigheden zijn of nieuwigheden die zich voordoen als ouwigheden.’ Zelfs de doorgaans montere Wolsey beschouwt Engeland als ‘altijd al een ellendig land, een thuis voor een verstoten en

verlaten volk’, terwijl de nar van de kardinaal volhoudt: ‘Wat is nou één zot? Engeland zit er vol mee.’

Tijdens een twist met Thomas More wijt Cromwell de Engelse volksaard aan de meteorologische condities:

“De wereld corrumpeert me, denk ik. Of misschien is het alleen het weer. Het sloopt me en maakt dat ik net als jij ga denken ... Alle leed en eerloosheid die ik om me heen zie, alle onwetendheid, alle gedachteloze wreedheid, alle armoede en gebrek aan uitzicht, en o, die regen ... die regen die op Engeland valt en het graan doet rotten, die dooft het licht in je ogen en de verlichting van de geest evengoed ... Ik geloof echt dat ik een beter mens zou zijn als het weer beter was. Ik zou een beter mens zijn als ik in een gemenebest woonde waar de zon scheen en de burgers rijk en vrij waren. Als dat nou eens het geval was, meester More, dan zou jij niet half zo naarstig voor me hoeven bidden als je nu doet.”

We kennen Cromwells frustratie over de stijfkoppigheid en blinde overtuiging van More ook uit het huidige tijdsgewricht:

“Waarom bevestigt alles wat je weet en alles wat je hebt geleerd jou in wat je toch al geloofde? Terwijl in mijn geval alles waarmee ik ben opgegroeid en waarin ik dacht te geloven, stukje bij beetje afbrokkelt, een schilfer, dan een scherf en nog een scherf. Met elke maand die voorbijgaat, worden de hoeken van de zekerheden van deze wereld afgeslagen, en van die van de andere wereld ook.”

En is het niet Mores stelligheid, dan is het wel zijn ijver om te stoken en leugens rond te strooien, puur omdat hij dat kan, wat ons akelig bekend voorkomt:

‘Hij denkt: stel je voor dat je in het hoofd van de kanselier leeft. Stel je voor dat je een dergelijke aanklacht neerschrijft, naar de drukker brengt en aan het hof en in het land laat circuleren, dat je hem uit laat gaan naar plaatsen waar mensen alles zouden geloven; naar de schaapherders in de heuvels, Tyndales boerenknecht, de bedelaar op straat.’

Het parlement van 1536 dat dwarsligt bij Cromwells pogingen om voor de minder bedeelden op te komen klinkt wellicht nog bekender:

‘In maart verwerpt het parlement zijn nieuwe armenwet. Het bleek het Lagerhuis te veel, dat rijken een zekere verplichting zouden kunnen hebben jegens de armen; dat je, als je je buik rond vreet aan de wolhandel, zoals Engelse heren doen, dat je dan een zekere verantwoordelijkheid hebt jegens degenen die daarvoor op straat komen te staan: de dagloners zonder werk, de akkerbouwers zonder akker. ... Een gotspe voor de rijken en nijveren: voorstellen dat zij inkomstenbelasting moeten betalen alleen om werkschuwtuig brood in de mond te stoppen. En als meester hofsecretaris betoogt dat schaarste criminaliteit uitlokt; welnu, er zijn toch zeker beulen genoeg?’

Het is echter de breuk met Rome die we, helaas, maar al te goed zullen herkennen, een chaotische strijd om de macht weer in eigen handen te krijgen, terwijl Cromwell

Europa toch was toegewijd en besepte dat Engeland niet op zichzelf kon blijven staan, het land moest bondgenootschappen aangaan en de banden met het hervormde Europa versterken, ver weg van de dominantie van Rome. Cromwell verzekert Cranmer dat ‘wanneer de opbrengsten eenmaal zijn verdeeld ... Nou ja, eenmaal in handen van de Engelsen, komen ze nooit meer in handen van de paus’, terwijl hij net zo goed zal weten dat hij veel van die opbrengsten voor zichzelf zal houden. Om vertrouwen te hebben in Englands bekwaamheid, meent Cromwell dat ‘het tijd is om te bepalen wat Engeland is, in termen van armslag en beperkingen: niet om zijn havenversterkingen en grensmuren te tellen en op te meten, maar om zijn capaciteit voor autonomie in te schatten’, terwijl hij heimelijk weet dat de ideeën van de koning over heerschappij en kracht verre van accuraat zijn:

‘Hoe moet hij hem dat nu uitleggen? De wereld wordt niet bestuurd vanuit de plek die hij denkt. Niet vanuit zijn grensforten, zelfs niet vanuit Whitehall. De wereld wordt bestuurd vanuit Antwerpen, vanuit Florence, vanuit plaatsen waar hij zich nog nooit een voorstelling van heeft gemaakt; vanuit Lissabon, vanwaar de schepen met zijden zeilen westwaarts drijven en worden opgebrand in de zon. Niet vanaf kasteelmuren, maar vanuit rekenkamers, niet door het blazen van de bugel, maar door het klikken van de abacus, niet door het schrapen en klikken van het mechanisme van het vuurwapen, maar door het krassen van de pen op het papier van de promesse waarmee het vuurwapen, de wapensmid, het kruit en de lading worden betaald.’

Ook dan zijn het al de financiële huizen die de wereld regeren. Europa is van vitaal belang. De Engelse leiders realiseren zich dat nog niet. Cromwell weet dat deals niet langer publiekelijk worden beklonken door huwelijk en eedaflegging, maar door 'twee mannen in een achterkamer'. Vergeet de kroningen, de conclaven van kardinalen, de pracht en praal en processies. Zo verandert de wereld: een pressiemiddel dat over een tafelblad wordt geschoven, een penstreek die de klemtoon van een formulering verlegt.

Aan het slot van *Het boek Henry* is Cromwell Henry's eeuwige strijd beu: misschien is dat voor hem ook het leidende sentiment. Hij wil zich met zijn zoon toeleggen op dingen die gedaan moeten worden, maar tegelijkertijd beseft Cromwell dat 'hij nu geen tijd heeft om de jeugdigen en onschuldigen uit te leggen hoe de wereld in elkaar steekt ... Soms lijkt vrede zoveel op oorlog dat je ze niet uit elkaar houdt; soms lijken deze eilanden erg klein.' Hij wordt wanhopig van de ridicule roddels en ruzies door het hele land ('o zeker, wie twijfelt er nu aan dat alles anders en beter zou zijn als Engeland geregeerd werd door dorpsgekken en hun dronken gabbers?') en als hij mijmert over zijn taak en hoe die geweest zou zijn in tijden waarin dat soort geruchten en ruzies niet woekerden als een veenbrand, wordt hij zich gewaar van 'een steek van jaloezie jegens de doden, jegens degenen die in een tragere tijd dan deze een koning dienden; tegenwoordig kunnen de vruchten van een verkochte of vergiftigde geest binnen een maand over heel Europa verspreid zijn.'

Bovenal is Cromwell moe van het zinloze, zielloze, eindeloze getouwtrek om de macht, dat niets uitricht voor de mensen in het land, als hij aan More denkt:

“Weet je waar ik een hekel aan heb? Dat ik deel uitmaak van deze vertoning, die van begin tot eind door hem op touw is gezet. Dat er tijd mee heengaat die nuttiger besteed had kunnen worden; dat er wel wat beters is om het hoofd over te breken; dat ons leven aan ons voorbijgaat, want reken er maar op: voordat dit spektakel ten einde is, voelen we onze jaren allemaal.”

Hoe herkenbaar zijn dit soort overwegingen, gegeven de actualiteit van vandaag?

Culturele invloed

Prijzen en nominaties, toneel- en televisiebewerkingen voor *Wolf Hall* en *Het boek Henry*

In 2009 had Hilary Mantel al een respectabele reputatie opgebouwd met haar romans en autobiografische werken, ze was onderscheiden met de MIND Book of the Year Award en de Cheltenham Prize en stond op de shortlist voor de Commonwealth Writers' Prize en de Orange Prize for Fiction. Maar na het verschijnen van *Wolf Hall* werd Mantel een beroemdheid. Ze won de Man Booker Prize, de National Book Critics Circle Award, de Walter Scott Prize, de Specsavers National Book Awards UK Author of the Year en opnieuw belandde ze op de shortlist van de Orange Prize for Fiction.

Het boek Henry leverde haar nog meer erkenning op. Ze won voor de tweede keer de Man Booker Prize, alsook de tweede Specsavers National Book Awards UK Author of the Year, en won bovendien de Costa Novel Award, de Costa Book of the Year Award en de South Bank Sky Arts Award.

In januari 2014 voerde de Royal Shakespeare Company in twee opeenvolgende voorstellingen toneelbewerkingen van haar boeken op, die hoge ogen gooiden – vijf Olivier Award-nominaties, twee verzilverde – en West End-records braken, met Ben Miles als Cromwell in een 'cha-

rismatische en huiveringwekkende vertolking'. Na opvoering op Broadway kreeg de productie acht nominaties voor de Tony Award, waarvan er een werd verzilverd, en de 'emotioneel beladen' opvoering vond tegelijkertijd plaats met de eerste aflevering van de zesdelige tv-adaptatie door de BBC.

Met Mark Rylance als Cromwell en Damien Lewis als Henry kreeg ook de tv-serie internationaal lof toegezwaaid: acht nominaties voor de Emmy, drie voor de Golden Globe, tien voor de BAFTA, vier voor de Critics Choice Awards en een voor Screen Actors Guild Awards, waarvan er in totaal twaalf werden verzilverd.

Met al dit daverende succes houdt de wereld de adem in voor de lancering in 2020 van het derde deel van de Cromwell-trilogie: *De spiegel & het licht*. De auteur werkt aan de bewerking van de tekst voor toneel, en Playground Entertainment heeft bevestigd dat het voor de BBC weldra begint met de op Mantels boek gebaseerde verfilming van Cromwells herfsttij.

De pers over *Wolf Hall* en *Het boek Henry*

Over *Wolf Hall*:

‘Een meesterwerk.’ – *NRC HANDELSBLAD*

‘Het zindert en dendert van begin tot einde. Niet de lezer slokt dit boek, zoals Salman Rushdie opmerkte, dit boek slokt de lezer op.’ – *TROUW*

‘Met *Wolf Hall* heeft Mantel de Man Booker Prize dubbel en dik verdiend.’ – *KNACK*

‘Stelt alle andere boeken die ik dit jaar las in de schaduw. Magistraal.’
– *SUNDAY TELEGRAPH, Books of the Year*

‘Zodra ik dit boek opensloeg, was ik verkocht ... Fantastisch en een intelligente verbeeldingskracht ... alsof het gisteren is gebeurd, dit drama dat zich bijna vijf eeuwen geleden heeft afgespeeld, en net zo schokkend.’
– *THE TIMES*

‘Angstaanjagend. Een wereld vol verwondering. Maar ook vol gruwelen, waar altijd geschreeuw alom klinkt. Een feest.’
– *DAILY TELEGRAPH*

OVER WOLF HALL:

‘Zo origineel en verbijsterend dat dit geheid faam zal maken als een boek dat paradigma’s omverwierp.’
– *Tom Holland, SUNDAY TELEGRAPH, Books of the Year*

‘Ontegenzeggelijk groots ... een meeslepende vertelling. Geen woord verspild, elke zin is verhalend; de adembenemende beeldtaal is zinnenprikkend en luisterrijk.’
– *TLS, Books of the Year*

‘Maakt de wereld van Henry VIII en Thomas Cromwell zowel onvoorstelbaar vreemd als uiterst bekend ... Een buitengewoon knap staaltje.’
– *SUNDAY TELEGRAPH, Books of the Year*

‘Duizelingwekkend, huiveringwekkend goed ... Enorm onderhoudend, ramvol machtsstrijd en politieke capriolen, maar tegelijkertijd poëtisch en levendig geschreven. Een beeldrijk en subtiel mirakel.’
– *DAILY MAIL*

‘Schitterend geschreven bloedstollende fictie. Ze maakt die wereld zo tastbaar dat je de natgerengende wol van de mantels kunt ruiken en de snijdende vezels van de biezen matten kunt voelen.’
– *DAILY TELEGRAPH*

‘Briljant ... Mantels tudoriaans Engeland is een krachtig klapstuk, ruikend naar bloed, ingewanden en vuil ... Er bestaat waarheid in de geschiedenis en waarheid in verbeeldingskracht. Hilary Mantel houdt zich aan allebei en is hier op de toppen van haar kunnen.’
– *SPECTATOR*

‘De beste Booker-winnaar in jaren. Intens sfeervol, ris-
kant in zijn narratief ... dit is beslist een meesterwerk.’

– *SCOTSMAN, Books of the Year*

‘Waar Mantel werkelijk in excelleert, is in het kleine, het
duistere. De suggestie van vettig opwalmende mense-
lijke kwaadaardigheid die, als de opkringelende rook
rondom mensenhuid, in je keel blijft steken en je de
adem beneemt.’

– *FINANCIAL TIMES*

‘Mantel is een verbluffende schrijfster ... *Wolf Hall* heeft
een diepgang die ons waarlijk aan het denken zet over de
rechtsorde en de machinaties van de macht.’

– *NEW STATESMAN, Books of the Year*

‘Geniaal ... Deze vertelling is glansrijk in haar opzet
geslaagd en gepeperd met subtiele verwijzingen naar de
actualiteit. Er komt een tweede deel, waar ik op wacht
met het geduld van Henry VIII voor de slaapkamerdeur
van Anne Boleyn.’

– *TIME OUT*

‘Haar betoverendste roman. Een beeldschoon en diep-
menselijk boek, dat onze wereld van nu een zwarte spie-
gel voorhoudt. Hilary Mantel is een van onze dapperste
en briljantste auteurs.’

– *OBSERVER*

‘Brengt het verleden spartelend, lachend en huilend tot
leven en gaf me een goed gevoel over de staat van de
Engelse letteren.’

– *Andrew Marr, MAIL ON SUNDAY, Books of the Year*

Verkozen als boek van het jaar door:

THE TIMES
SUNDAY TELEGRAPH
OBSERVER
TLS
NEW STATESMAN
MAIL ON SUNDAY
DAILY TELEGRAPH
ECONOMIST
SCOTSMAN
FINANCIAL TIMES

Verkozen als beste boek van de eeuw door:

THE GUARDIAN

Over *Het boek Henry*:

‘Geen gehijg tussen de lakens in *Het boek Henry*, geen hete kussen bij maanlicht. Toch is Hilary Mantels versie van de perikelen van de Tudors de meest opwindende ooit.’ – *STANDAARD DER LETTEREN*

‘In *Het boek Henry* toont ze opnieuw haar meesterschap.’ – *ELSEVIER*

‘Ze blaast in de geschiedenis gestolde figuren nieuw leven in met details waarvan je niet wist dat je ze wilde weten. Maar inderdaad, je wilt ze weten.’ – *NRC HANDELSBLAD*

‘Hilary Mantels meesterwerk ... Het is opwindend, het heeft vaart en biedt een verbijsterend inzicht in de menselijke geest. Een wonderbaarlijke herschepping van een woeste wereld die het midden houdt tussen magie en moderniteit.’ – *NEW STATESMAN, Book of the Year*

‘Om in één ruk uit te lezen ... Mantel heeft het in de vingers om historische fictie zo levensecht te beschrijven, dat je je een vliegje op de muur van Cromwells werkkamer waant. Magistraal van begin tot eind.’ – *MAIL ON SUNDAY*

‘Een grootse roman over donkere ronkende hartstochten, en plein public en binnenskamers. Een waarlijk groots verhaal.’ – *FINANCIAL TIMES*

‘Opnieuw bewijst ze haar talent om het bloederige verleden van de Tudors te laten sprankelen en schroeien.’ – *INDEPENDENT, Books of the Year*

‘*Het boek Henry* slaagt glansrijk op alle fronten ... Een beeldrijke prestatie die alle superlatieven uitput ... Ik las het boek in één adem uit, vervuld van genoegen en bewondering voor de geest waaraan dit is ontsproten.’ – *SPECTATOR*

‘Subliem ... Wonderbaarlijk hoe Mantel het bekende verhaal opfrist en eens te meer angstaanjagend maakt.’ – *NEW YORK TIMES*

‘Zo meeslepend dat je je niet meer realiseert wat een miraculeuze schepping de stijl van Mantel is.’ – *DAILY TELEGRAPH, Books of the Year*

‘Een buitengewoon uitmuntend boek ... Fans van *Wolf Hall* zullen hiervan smullen, maar *Het boek Henry* staat ook op zichzelf ... Ze verlevendigt en actualiseert het verleden.’ – *ECONOMIST*

‘Een klasse op zich. Dit vervolghet verhaal over de rechterhand van Henry VIII is het beste staaltje geschiedschrijving dat ik ooit heb gelezen ... Een verbijsterende prestatie.’ – *SUNDAY TELEGRAPH*

‘Ik had *Het Boek Henry* van Hilary Mantel vooruitbesteld zodat ik het direct na verschijning kon lezen. Ik werd geenszins teleurgesteld.’ – *SUNDAY TIMES, Books of the Year*

‘Een tudoriaanse wereld die waarachtig genoeg voelt om aan te kunnen raken.’

– *THE GUARDIAN, Books of the Year*

‘Een rijkelijk genoeg in elk opzicht. Mantel heeft de bijzondere originele gave om buiten haar personages te staan ... tegelijkertijd geeft ze ons het gevoel dat we deel uitmaken van hun leven.’

– *Andrew Motion, THE TIMES*

‘Bijtend en louterend schraapt dit boek het vernis en het spinrag van de geschiedenis, ontdoet haar van antieke formuleringen en de brokaten sentimentaliteit van kostuumdramaromans, waardoor het verleden van Engeland een levendig, merkwaardig en gloednieuw aanzien krijgt.’

– *NEW YORK TIMES BOOK REVIEW*

‘Al weten we precies hoe het afloopt, de manier waarop Mantel het vertelt houdt het verhaal zinderend en bloedspannend; een tijdloze weergave van de machtswerking.’

– *THE TIMES, Books of the Year*

‘Wat Mantels visie op dit vaak vertelde verhaal geniaal maakt, is haar vernuftige gave om in het hoofd van haar personages te kruipen, elke plooi en nis in hun gedachten te verkennen en daar te zien wat zoveel anderen ontgaat ... Magnifiek.’

– *DAILY MAIL*

Verkozen als boek van het jaar door:

THE TIMES

THE GUARDIAN

DAILY TELEGRAPH

SUNDAY TIMES

NEW STATESMAN

INDEPENDENT

EVENING STANDARD

SCOTSMAN

SPECTATOR

Leesclubvragen

- ◆ Ben je door *Wolf Hall* en *Het boek Henry* anders over Thomas Cromwell gaan denken? In welk opzicht verschilt hij van het ene boek en het andere?

“Sta je er dan van te kijken,” zegt hij, “dat de Norfolk van nu siddert en beeft bij een driftbui van de koning? Hij denkt dat hij door de gril van een boos man alles zal verliezen wat hij heeft.”

- ◆ Heb je sympathie voor Henry? Is hij een goede mens, die van kindsbeen af aan op een al te goddelijk voetstuk is geplaatst, of is hij een onverzadigbare bullebak?
- ◆ Is kardinaal Wolsey door zijn eigen ambities ten val gekomen, of door de hoogmoed en wispelturigheid van Henry? En Thomas More?
- ◆ Van welk huishouden zou je deel willen uitmaken: York Palace, Austin Friars, Greenwich of Whitehall? Wat zijn de grootste verschillen tussen deze huizen in de boeken?

‘... fatsoenlijke kaarten zouden dienstig zijn ... Maar het probleem is: kaarten hollen altijd achter de feiten aan. Engeland vernieuwt zichzelf constant, de kliffen slijten af, de zandbanken verplaatsen zich, bronnen borrelen op in dode grond. Ze hergroeperen zich terwijl we slapen, de landschappen waar we doorheen trekken, en zelfs de verhalen die ons volgen; de gezichten van de doden gaan over in andere gezichten, als een bergketen in de mist.’

- ◆ Ben je het hiermee eens? In hoeverre is er sprake van een nationale identiteit die door de eeuwen heen hetzelfde is gebleven?
- ◆ Hoeveel macht hebben de vrouwen in de boeken? Denk je dat de mannelijke personages vinden dat de vrouwen meer of minder macht zouden moeten krijgen dan ze in feite hebben?
- ◆ In hoeverre lijkt de wereld in de boeken te verschillen van de huidige? In welke mate zijn de machtsstrijd en de scheidslijnen vergelijkbaar?
- ◆ Heeft Cromwell altijd voor ogen gehad het land te verbeteren, of is hij een onbetrouwbare protagonist die zijn eigen ambitieuze doelstellingen wilde rechtvaardigen?
- ◆ Welk personage in de boeken heeft Cromwell het best begrepen? Heeft iemand echt kunnen doorgronden wie Henry was?
- ◆ In welk opzicht verschilt de zestiende-eeuwse heerschappij door het *droit divin* van het huidige

democratische bestel? Hoe succesvol zijn de democratische systemen in het bevorderen van de sociale gelijkheid en het beschermen van burgers vergeleken met vijf eeuwen geleden?

- ◆ Is het gunstig voor de personages om zich bewust te zijn van mensen die andere levens leiden dan zij zelf? Komt dat bewustzijn hen ten goede, of ondermijnt het hun eigen zekerheden en hun veiligheid in een onveilig land?

‘Nu ... is zijn geest vastberaden, zijn wil krachtig, zijn uiterlijk onverstoort. De hovelingen merken dat hij de loop der dingen kan ombuigen, kan smeden. Hij kan de angsten van mensen indammen en hun een gevoel van zekerheid geven in een in zijn voegen krakende kosmos: dit volk, dit vorstenhuis.’

- ◆ Waar houdt Cromwell op met het indammen van andermans angsten en gebruikt hij hun angsten tegen hen? Waarom denk je dat dit gebeurt?